

Cezary Obracht-Prondzyński

"Na brzegu życia i śmierci : zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach", Jan Perszon, Pelplin 1999 : [recenzja]

Acta Cassubiana 2, 392-393

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

turze morskiej w dziejach społeczeństwa". Z lektury tych szkiców, które powstawały w różnych okresach i przy różnych okazjach, możemy wywnioskować, że stopień przywiązania Polaków do morza był odwrotnie proporcjonalny do znaczenia, jakie morze miało w naszych dziejach. Prawdą jest to, że narodem morskim nie byliśmy, a dodajmy do tego, że ostatnio jakby świadomość morskości i kultura morska jeszcze podupadły. W jakiejś mierze w takim razie naturalnymi strażnikami kultury i orientacji morskiej stają się Kaszubi i nieliczne, ale jakże znaczące postaci z naszej historii związane z morzem, jak choćby E. Kwiatkowski.

Druga część to zapiski pomorskie, gdzie zamieszczono siedem szkiców, dotyczących głównie okresu średniowiecza. Wśród tych szkiców szczególnie wart polecenia jest szkic o chrystianizacji Pomorza w X-XIII stuleciu.

Część trzecia, obejmująca sześć szkiców, została poświęcona problematyce kaszubskiej. Jest tu szkic o kulturotwórczej roli Wejherowa, o *Historii Kaszubów* Aleksandra Majkowskiego, o literaturze kaszubskiej itd.

I wreszcie część ostatnia zawiera „*zapiski o twórcach ... i o sobie*". Jest tu np. obszerny szkic o książce *Ziemia gromadzi prochy* i jej autorze Józefie Kisielewskim, książce jakże ważnej dla poznania tragicznych dziejów Pomorza Zachodniego i całych Kaszub, książce, w której znajdują się refleksje także dotyczące naszej ziemi (autor odbył w latach 30. podróż śladami słowiańskiej przeszłości i teraźniejszości Pomorza, z czego powstał fascynujący reportaż). Są wspominki Profesora z lat dzieciństwa oraz trzy bardzo interesujące wywiady, które warto przeczytać dla lepszego zrozumienia myśli i drogi życiowej tego wybitnego historyka.

Książka zawierające tak różne szkice układa się jednak w pewną całość, pokazując, że dziejów morza, Pomorza i Kaszub nie da się rozpatrywać z osobna. Niemal każdy ze szkiców został także opatrzone przez autora uwagami współczesnymi, zawierającymi np. nowe ustalenia naukowe lub też wskazówki bibliograficzne.

Jan Perszon, *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Pelplin 1999, wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, ss. 620, mapa, 64 fot.

Bardzo gruntowna i potrzebna rozprawa dokumentująca często odchodzące już w zapomnienie obyczaje związane z szeroko pojętą sferą obrzędowości tanatycznej. Powstanie tej książki poprzedziły lata badań terenowych realizowanych przez ks. J. Perszona, wykładowcę KUL-u, a obecnie probosz-

cza w Pucku na terenie prawie całych Kaszub (wykaz punktów badawczych zawiera załączona mapa). O stronie metodologicznej można się dowiedzieć nie tylko z obszernego wstępu, ale także analizując niezwykle rozbudowany kwestionariusz pytań zawarty w siódmym aneksie.

Książka składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy ma charakter wprowadzający i teoretyczny. Analizuje w nim autor „*antropologiczne i teologiczne podstawy ludowej koncepcji rzeczy ostatecznych*”. Jest tu mowa o koncepcji śmierci, o duszy i ciele w wyobrażeniach ludowych oraz o wierzeniach eschatologicznych.

Kolejne rozdziały mają już charakter analityczny i zawierają opisy poszczególnych sfer wierzeń i obrzędowości kaszubskiej. Rozdział drugi traktuje o kaszubskiej „ars moriendi”, czyli o sztuce umierania. Kolejny rozdział opisuje wszystko to, co związane jest z obrzędami pogrzebowymi. Znajdujemy tu opis i analizę nie tylko tak charakterystycznego na Kaszubach obrzędu, jak pusta noc, ale wręcz przechodzimy wszystkie kolejne etapy od momentu zgonu, czyli od konieczności oporządzenia ciała nieboszczyka, jego ubrania, zabiegów antywampirycznych, aż po złożenie do grobu i dbałość bliskich o ten grób. Z tym związany jest także czwarty rozdział, traktujący o obecności zmarłych i pamięci o nich w obrzędowości dorocznej – od Adwentu po Dzień Zaduszny.

Jednak chyba najciekawszy i najważniejszy jest rozdział ostatni, w którym mowa o przemianach „*pobożności pogrzebowej i zaduszkowej*”. Autor zastanawia się, które z obrzędów i wierzeń ciągle są jeszcze żywe i praktykowane w społeczności kaszubskiej, a które i dlaczego odchodzą w zapomnienie. Przyczyny widzi w takich zjawiskach, jak „*medykalizacja życia i śmierci*” związana z postępowaniem cywilizacyjnym, w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży oraz w szeroko pojętych przemianach cywilizacyjnych.

Po pięciu rozdziałach zamieszczono zakończenie, obszerną bibliografię oraz streszczenia w językach angielskim i niemieckim. Są tu także bardzo obszerne aneksy (prawie 200 stron), zawierające niezwykle bogaty materiał zebrany przez autora w czasie swoich badań. Są tu więc teksty modlitw, pieśni, rozważań, teksty inskrypcji nagrobnych, wreszcie relacje respondentów. Będzie to z pewnością materiał wykorzystywany bardzo szeroko nie tylko przez etnografów czy socjologów religii, ale być może także przez pisarzy i poetów.

Całość rozważań autora znakomicie uzupełniają kilkadziesiąt zdjęć, w tym znaczna część zdjęć kolorowych. Można zobaczyć to, o czym autor pisze, a czego już dziś często nie ma.